

Participatory Community Product Development Model of the Herbal Compress Producer Group in Ban Khlong Subdistrict, Mueang District, Phitsanulok Province

Atthapon Wongchai^{1*} and Nontacha Chaitawichathanun¹

¹ Faculty of Social Sciences for Local Development, Pibulsongkram Rajabhat University, Thailand

* Corresponding author. E-mail: atthapon.w@psru.ac.th

ABSTRACT

This research article aims (1) to investigate the problems and needs of the herbal compress producer group in Ban Khlong Subdistrict and (2) to examine approaches for developing the group's community products in accordance with the Community Product Standard. This study employed a qualitative research design. Data were collected through in-depth interviews with 12 key informants, including local leaders, core leaders and members of the group, as well as government officials. Research instruments included a semi-structured interview guide, supporting documents, and focus group discussions. Data were analyzed using content analysis. The findings revealed that (1) the group's problems and needs were systemic in nature, encompassing the readiness of production facilities and hygiene, consistency of formulas and production processes, quality control, preparation of verifiable documentation and evidence, as well as marketing development and credibility building. Although the group possessed local herbal resources and traditional knowledge as its foundational capital, it still faced structural gaps in the work systems required for standard compliance and sustainable market expansion. (2) The appropriate development approach involved participatory development integrated with systemic improvement. This focused on enhancing group capacity through clear role definitions, the establishment of group standards and Standard Operating Procedures, and the definition of quality control points and production recording to support traceability. Furthermore, it included improving hygiene and production zoning to mitigate contamination risks, along with developing labels and packaging that reflect the community's identity while complying with the Community Product Standard. These efforts led to consistent product quality, readiness for official assessment, institutional credibility, and the potential to access broader market channels in the long term. The findings of this study provide a development model that enhances the readiness of community enterprises for the Community Product Standard certification and strengthens the local economy through the sustainable use of innovation based on local wisdom.

Keywords: Community Enterprise Group, Group Development Approach, Community Product Standard, Participation

รูปแบบการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนอย่างมีส่วนร่วมของกลุ่มผู้ผลิตลูกประคบสมุนไพร ตำบลบ้านคลอง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก

อรรถพล วงศ์ชัย^{1*} และ นนทชา ชัยทวิชธานัน¹

¹ คณะสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏพิษณุโลก ประเทศไทย

* Corresponding author. E-mail: atthapon.w@psru.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ (1) เพื่อศึกษาปัญหาและความต้องการของกลุ่มผู้ผลิตลูกประคบสมุนไพร ตำบลบ้านคลอง และ (2) เพื่อศึกษาแนวทางพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนของกลุ่มผู้ผลิตลูกประคบสมุนไพร ตำบลบ้านคลอง ตามมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ ผู้นำท้องถิ่น แกนนำและสมาชิกกลุ่ม เจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐ จำนวน 12 ราย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง เอกสารประกอบ และการสนทนากลุ่ม และทำการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา ผลการศึกษาพบว่า 1) ปัญหาและความต้องการของกลุ่มมีลักษณะเป็นปัญหาเชิงระบบที่เชื่อมโยงตั้งแต่ความพร้อมด้านสถานที่ผลิตและสุขลักษณะ ความสม่ำเสมอของสูตรและกระบวนการผลิต การควบคุมคุณภาพ การจัดทำเอกสารและหลักฐานที่ตรวจสอบได้ ไปจนถึงการพัฒนาการตลาดและการสร้างความน่าเชื่อถือของผลิตภัณฑ์ ซึ่งกลุ่มมีทุนทรัพยากรสมุนไพรและภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน แต่ยังมีช่องว่างเชิงโครงสร้างด้านระบบงานในการเข้าสู่มาตรฐานและการขยายตลาดอย่างยั่งยืน 2) แนวทางการพัฒนาที่เหมาะสมคือการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมควบคุมการพัฒนาเชิงระบบ โดยมุ่งเสริมสมรรถนะกลุ่ม โดยกำหนดบทบาทหน้าที่ที่ชัดเจน มีการจัดทำมาตรฐานกลุ่มและขั้นตอนปฏิบัติงาน การกำหนดจุดควบคุมคุณภาพและการบันทึกการผลิตเพื่อรองรับการตรวจสอบ การปรับปรุงสุขลักษณะและการจัดโซนพื้นที่ผลิตเพื่อลดความเสี่ยงการปนเปื้อน รวมถึงการพัฒนาฉลากและบรรจุภัณฑ์ให้สอดคล้องข้อกำหนดมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน โดยสะท้อนอัตลักษณ์ชุมชน ซึ่งนำไปสู่ผลลัพธ์ด้านความสม่ำเสมอของคุณภาพ ความพร้อมต่อการตรวจประเมิน ความน่าเชื่อถือเชิงสถาบัน และศักยภาพการเข้าถึงช่องทางตลาดที่กว้างขึ้นในระยะยาว ผลการศึกษานี้ได้รูปแบบการพัฒนาที่ช่วยยกระดับกลุ่มวิสาหกิจชุมชนให้มีความพร้อมสู่การรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนและสร้างความเข้มแข็งแก่เศรษฐกิจฐานรากผ่านการใช้นวัตกรรมบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: กลุ่มวิสาหกิจชุมชน, แนวทางการพัฒนากลุ่ม, มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน, การมีส่วนร่วม

© 2026 JSDP: Journal of Spatial Development and Policy

บทนำ

ลูกประคบสมุนไพรมีความสำคัญทั้งเชิงสุขภาพและเชิงเศรษฐกิจฐานราก เนื่องจากเป็นผลิตภัณฑ์ที่เชื่อมโยงการดูแลสุขภาพไม่สบาย และเป็นการต่อยอดทรัพยากรท้องถิ่นให้เกิดมูลค่าเพิ่ม ในงานวิจัยเชิงพัฒนาเกี่ยวกับการประคบสมุนไพรสะท้อนให้เห็นบทบาทของลูกประคบในฐานะผลิตภัณฑ์สุขภาพชุมชน ที่มีศักยภาพในการใช้งานได้จริง (ชนิกานต์ กุมมาร และคณะ, 2567) โดยการแข่งขันของผลิตภัณฑ์ชุมชนในปัจจุบันต้องพิจารณาการรับรองคุณภาพและรูปแบบการตลาดควบคู่กัน เพื่อเพิ่มการเข้าถึงตลาดและเสริมความน่าเชื่อถือของสินค้าในสายตาผู้บริโภค

ปัญหาสำคัญคือองค์ความรู้ที่มีอยู่มักแยกส่วนตามมิติของการศึกษาวิจัย มีความชัดเจนว่ายังขาดงานวิจัยที่บูรณาการพัฒนากลุ่มเข้ากับมาตรฐานผลิตภัณฑ์ และตลาดสมัยใหม่ ในกรอบเดียวกัน โดยงานเกี่ยวกับประคบสมุนไพรจำนวนหนึ่งมุ่งเน้นผลด้านสุขภาพหรือรูปแบบบริการเป็นหลัก (จุฑารัตน์ แวดล้อม, 2567) ขณะที่อีกส่วนเน้นการตลาดออนไลน์หรือการสื่อสารการตลาดของวิสาหกิจชุมชนแบบรายประเด็น (พรรณี พิมพ์โพธิ์ และคณะ, 2565) และงานด้านมาตรฐานสุขลักษณะการผลิตมักศึกษาในผลิตภัณฑ์ชุมชนบางประเภท โดยเน้นการประเมินความพร้อมและการปรับปรุงกระบวนการ

ตามเกณฑ์มาตรฐาน (วิภาพร องคนุสสรณ์ และเฉลิมรัช ประเสริฐสังข์, 2565) ส่วนงานด้านบรรจุกฎเกณฑ์และอัตลักษณ์ให้ความสำคัญกับการออกแบบร่วมกับชุมชนเพื่อเพิ่มการรับรู้คุณค่าและเชื่อมโยงทุนวัฒนธรรม (อำภาภัทร์ วสันต์สกุล และเมทยา อิมเอิบ, 2568) ดังนั้นช่องว่างที่ยังพบคือ งานที่บูรณาการการพัฒนาจากผู้ผลิต การพัฒนาผลิตภัณฑ์ลูกประคบระบบคุณภาพ เอกสารเพื่อรองรับมาตรฐาน และเชื่อมต่อสู่ตลาดสมัยใหม่ในกรอบเดียวกันยังมีไม่มาก

กลุ่มผู้ผลิตลูกประคบสมุนไพรบ้านคลอง ตำบลบ้านคลอง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก เป็นกลุ่มที่มีความน่าสนใจด้วยเพราะมีการรวมตัวอย่างต่อเนื่องยาวนานตั้งแต่ พ.ศ. 2550 มีทุนทางสังคมและประชาชนชาวบ้านที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน ซึ่งถือเป็นต้นทุนฐานรากที่แข็งแกร่ง แม้จะมีศักยภาพด้านทุนชุมชน แต่จากการศึกษาเบื้องต้นพบว่ากลุ่มกำลังเผชิญกับปัญหาเชิงระบบที่วิกฤต โดยเฉพาะความไม่สม่ำเสมอของคุณภาพผลิตภัณฑ์และปัญหาการเกิดเชื้อราในลูกประคบสด ซึ่งส่งผลให้มีอายุการเก็บรักษาสั้น และถูกปฏิเสธสินค้าจากช่องทางจำหน่ายระดับบน ดังนั้นการศึกษาวิจัยในพื้นที่ตำบลบ้านคลองจึงไม่ใช่เพียงการพัฒนาผลิตภัณฑ์ในระดับท้องถิ่น แต่เป็นการสร้างรูปแบบการพัฒนาเชิงระบบ ที่สามารถแก้ปัญหาช่องว่างเชิงโครงสร้างจากทุนชุมชน เช่นสมุนไพร และภูมิปัญญาท้องถิ่นไปสู่คุณภาพที่ตรวจสอบได้ เช่น การจัดการกระบวนการ การสร้างมาตรฐาน และการพัฒนาระบบตลาด และเป็นแนวทางสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากที่ยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัญหาและความต้องการของกลุ่มผู้ผลิตลูกประคบสมุนไพร ตำบลบ้านคลอง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก
2. เพื่อศึกษาแนวทางพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนของกลุ่มผู้ผลิตลูกประคบสมุนไพร ตำบลบ้านคลอง ตามมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) แบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของชุมชน (Participatory Action Research: PAR) พื้นที่ศึกษากลุ่มผู้ผลิตลูกประคบสมุนไพร ตำบลบ้านคลอง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก โดยการแบ่งขั้นตอนการวิจัยออกเป็น 2 ขั้นตอน คือ (1) การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดทฤษฎี และเกณฑ์มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน (มผช.) เพื่อเป็นข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary data) สู่การวิเคราะห์เชิงเนื้อหาและประเด็นของการศึกษา (2) การวิจัยภาคสนาม (Field Research) โดยการลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) ในพื้นที่ศึกษากับกลุ่มเป้าหมายและผู้ให้ข้อมูลหลัก มีขั้นตอนการการวิจัยเชิงปฏิบัติการ 4 ระยะ ดังนี้ ระยะที่ 1 การวางแผนร่วมกับชุมชนสำรวจปัญหา และกำหนดเป้าหมายการพัฒนา ระยะที่ 2 การปฏิบัติ โดยลงมือปฏิบัติการพัฒนาผลิตภัณฑ์และทักษะการบริหารจัดการผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกัน ระยะที่ 3 ติดตามผลและสังเกตการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านกระบวนการผลิตและคุณภาพผลิตภัณฑ์เบื้องต้น ระยะที่ 4 การสะท้อนผลเป็นการวิเคราะห์อุปสรรคและผลลัพธ์ร่วมกับสมาชิกกลุ่ม เพื่อปรับปรุงรูปแบบการพัฒนาให้สมบูรณ์ และนำข้อมูลจากการเก็บรวบรวมข้อมูลสู่การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหาเพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการศึกษา โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัยดังนี้

1. กลุ่มเป้าหมาย และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

การวิจัยนี้มีผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) แบ่งออกเป็น 3 กลุ่มหลัก ได้แก่ (1) กลุ่มแกนนำผู้ก่อตั้งและแกนนำรุ่นปัจจุบัน รวมถึงเจ้าหน้าที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล จำนวน 4 ราย (2) กลุ่มสมาชิกผู้ผลิตลูกประคบสมุนไพรในพื้นที่ จำนวน 6 ราย (3) กลุ่มหน่วยงานภาคีเจ้าหน้าที่เทศบาลตำบลบ้านคลอง และเจ้าหน้าที่สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัด จำนวน 2 ราย รวมทั้งหมด 12 ราย การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยมีเกณฑ์คุณสมบัติรวม ดังนี้

- (1) เป็นบุคคลที่มีบทบาทสำคัญในชุมชนทั้งในระดับหมู่บ้านหรือระดับตำบล

(2) เป็นผู้ที่มีความรู้ ความเข้าใจ และประสบการณ์เกี่ยวกับบริบทของชุมชน และการขับเคลื่อนการพัฒนา กลุ่มอาชีพชุมชนไม่น้อยกว่า 1 ปี

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีเครื่องมือสำคัญในการเก็บรวบรวมข้อมูลประกอบด้วยนักวิจัยในฐานะเครื่องมือหลัก และเครื่องมือวิจัยที่ใช้สนับสนุนการเก็บข้อมูล ดังนี้

2.1 นักวิจัยเป็นเครื่องมือในการวิจัย (Researchers as the research instrument) โดยมีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) ได้แก่ การสัมภาษณ์เชิงลึก เอกสาร และการสนทนากลุ่ม เพื่อสร้างความน่าเชื่อถือ (Reliability) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องและสะท้อนความเป็นจริงของพื้นที่มากที่สุด

2.2 แนวคำถามสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview Guideline) ใช้สำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้ง 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มแกนนำผู้ก่อตั้งและแกนนำรุ่นปัจจุบันรวมถึงเจ้าหน้าที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล กลุ่มสมาชิกผู้ผลิตลูกประคบสมุนไพรในพื้นที่ กลุ่มหน่วยงานภาคีเจ้าหน้าที่เทศบาลตำบลบ้านคลอง และเจ้าหน้าที่สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัด เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับบริบทของชุมชน ปัญหาความต้องการ กระบวนการดำเนินงานด้านการพัฒนา กลุ่มอาชีพ ปัญหา อุปสรรค และแนวทางการพัฒนาในมิติต่าง ๆ ของชุมชน โดยแนวคำถามในการสัมภาษณ์ถูกออกแบบให้สามารถปรับเปลี่ยนตามบริบทของผู้ให้ข้อมูล เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ให้ข้อมูลสามารถแสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระและสะท้อนประสบการณ์จริงในพื้นที่ศึกษา

2.3 แนวคำถามการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion Guideline) ใช้ในการระดมความคิดเห็นจากกลุ่มผู้นำชุมชนและกลุ่มผู้มีบทบาทในการขับเคลื่อนการพัฒนา กลุ่มอาชีพ เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูล ประสบการณ์ และมุมมองเกี่ยวกับการพัฒนา กลุ่มอาชีพในพื้นที่ รวมถึงแนวทางการพัฒนา กลุ่มอาชีพในอนาคต กระบวนการสนทนากลุ่มมุ่งเน้นให้เกิดการมีส่วนร่วมของผู้เข้าร่วม โดยนักวิจัยทำหน้าที่เป็นผู้ดำเนินการสนทนา (Moderator) เพื่อกระตุ้นให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างสร้างสรรค์ และนำผลที่ได้มาวิเคราะห์การพัฒนารูปแบบกลุ่มที่เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยนี้มีการใช้เทคนิคการวิจัยเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ดังนี้

3.1 การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เป็นกระบวนการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกลุ่มผู้นำชุมชนและกลุ่มผู้มีบทบาทในการขับเคลื่อนกลุ่มลูกประคบและวิสาหกิจชุมชน จำนวน 12 ราย เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับปัญหาและความต้องการและแนวทางพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนของกลุ่มผู้ผลิตลูกประคบสมุนไพร ตำบลบ้านคลอง

3.2 สัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) ซึ่งเป็นการสัมภาษณ์ผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนา กลุ่มอาชีพชุมชนของแต่ละผู้ให้ข้อมูลสำคัญแบบเจาะลึก (Key Informants) จำนวน 10 ราย ในประเด็นเกี่ยวกับบริบทของชุมชน กลุ่ม ปัญหาและความต้องการกระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน และข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนา กลุ่มผู้ผลิตลูกประคบสมุนไพร โดยใช้แนวคำถามสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ใช้วิธีการลงรหัสข้อมูลที่ได้จากการสนทนากลุ่มและสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ด้วยการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหาอย่างเป็นระบบ โดยเชื่อมโยงความสัมพันธ์ในแง่ต่าง ๆ ตามข้อเท็จจริง ทั้งในเชิงเหตุและผลในลักษณะของการพรรณานำไปสู่คำตอบของข้อสรุปตามวัตถุประสงค์การศึกษา

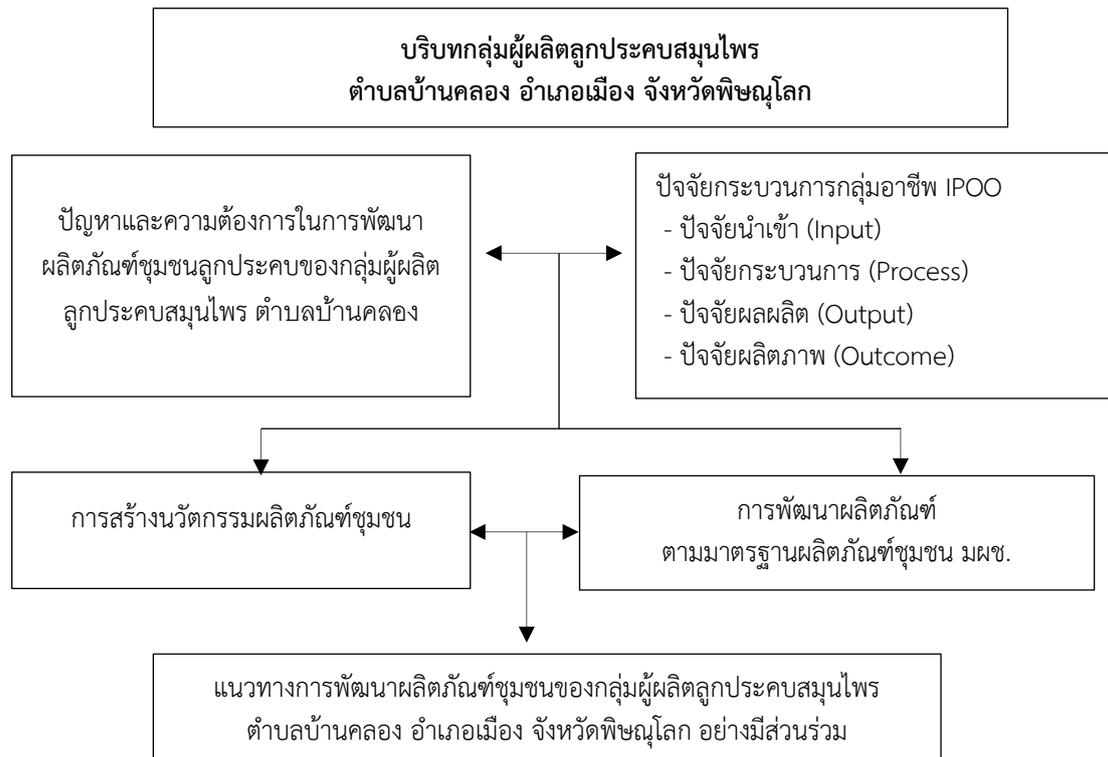
กรอบแนวคิดในการวิจัย

ในการทบทวนแนวคิดหลัก 4 ประเด็นที่ใช้เป็นฐานการอธิบายการพัฒนาของกลุ่มผู้ผลิตลูกประคบสมุนไพร ตำบลบ้านคลอง ได้แก่ (1) แนวคิดวิสาหกิจชุมชน (2) แนวคิดการสร้างนวัตกรรมและการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ (3) แนวคิดมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน (มผช.) และ (4) แนวคิด IPOO เพื่อเชื่อมโยงไปสู่กรอบแนวคิดการวิจัยในตอนท้าย โดยมีเป้าหมายให้การอธิบายมีตรรกะเชิงระบบและสามารถอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างการพัฒนา กลุ่ม การพัฒนาผลิตภัณฑ์ การยกระดับมาตรฐาน ได้อย่างเป็นองค์รวม

แนวคิดวิสาหกิจชุมชนถูกมองเป็นกลไกเศรษฐกิจฐานรากที่ใช้ทุนทางสังคมและทรัพยากรท้องถิ่นเป็นฐานในการรวมกลุ่มผลิต แปรรูป จำหน่าย เพื่อสร้างรายได้และความเข้มแข็งของชุมชน (เมริกา พลังเดช และปารีชาติ ช้วนรักธรรม, 2568) อย่างไรก็ตามวิสาหกิจชุมชนมักเผชิญข้อจำกัดด้านทรัพยากร เงินทุน และสมรรถนะการจัดการ จึงต้องพัฒนาแนวคิดแบบผู้ประกอบการและความยืดหยุ่นขององค์กรควบคู่กับการยกระดับคุณภาพสินค้า งานวิจัยเชิงกลยุทธ์ยังชี้ว่า กลไกการบริหารจัดการ เช่น โครงสร้างองค์กร การวางแผน การตลาด การบริหารสมาชิก และการควบคุมการผลิต มีอิทธิพลต่อผลการดำเนินงานอย่างมีนัยสำคัญ สะท้อนว่าการพัฒนา กลุ่มต้องพัฒนาระบบบริหารจัดการ ไปพร้อมกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ (ภิรมภณ มณีธร และคณะ, 2568)

แนวคิดการสร้างนวัตกรรมและการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ นวัตกรรมผลิตภัณฑ์เป็นทั้งกระบวนการและผลลัพธ์ของการปรับปรุงสิ่งเดิมให้เกิดคุณค่าเพิ่ม โดยในบริบทชุมชน นวัตกรรมสัมพันธ์กับการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ และการแก้ปัญหาเชิงสังคม เศรษฐกิจ เพื่อสร้างความยั่งยืนผ่านมูลค่าเพิ่มและการขยายตลาด (สมภพ ระวังทุกข์ และสุกิจ ชัยมุสิก, 2567) โดยบทบาทของการออกแบบร่วมและการพัฒนาบรรจุภัณฑ์ในการยกระดับการรับรู้คุณค่า ทำให้สินค้าชุมชนสื่อสารอัตลักษณ์ได้ชัดและเพิ่มโอกาสทางการตลาด อีกทั้งกรณีวิสาหกิจชุมชนที่ผลิตสินค้าจากวัตถุดิบเฉพาะถิ่นที่พบว่าพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ การปรับบรรจุภัณฑ์หรือตราสินค้า และยกระดับมาตรฐาน เป็นชุดยุทธศาสตร์ร่วมที่เสริมความสามารถแข่งขันและการยอมรับของตลาด (อำภาภัทร์ วสันต์สกุล และเมทยา อิมเอิบ, 2568)

มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน (มผช.) เป็นเครื่องมือเชิงนโยบายที่กำหนดข้อกำหนดคุณลักษณะของผลิตภัณฑ์ชุมชน เพื่อให้ตรวจประเมินและรับรองคุณภาพได้ โดยมีมุ่งยกระดับความน่าเชื่อถือ ความปลอดภัย และความสามารถแข่งขันของสินค้าในตลาด ซึ่งความเชื่อมั่นต่อเครื่องหมาย มผช. ถือเป็นการรับรองมาตรฐานทำหน้าที่เป็นสัญญาณคุณภาพ และเชื่อมโยงไปสู่ผลลัพธ์ด้านการยกระดับคุณภาพและการแข่งขันของผลิตภัณฑ์ชุมชน (ธนภูมิ เครื่องทิพย์, 2563) ขณะเดียวกัน การใช้แนวคิด IPOO (Input–Process–Output–Outcome) ช่วยจัดลำดับการพัฒนาเชิงระบบจากปัจจัยนำเข้าไปสู่กระบวนการพัฒนา ผลผลิตเชิงรูปธรรม และผลลัพธ์ระดับกลุ่ม/ชุมชน ทำให้การพัฒนา กลุ่มลูกประคบสมุนไพรสามารถเชื่อมโยงสมรรถนะองค์กร นวัตกรรมผลิตภัณฑ์ การยกระดับมาตรฐานเข้าด้วยกันอย่างมีตรรกะและตรวจสอบได้ โดยใช้ IPOO เป็นโครงสร้างกำกับดำเนินงานและการติดตามผลสู่กรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

ผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัย พบว่า

1. ปัญหาและความต้องการของกลุ่มผู้ผลิตลูกประคบสมุนไพร ตำบลบ้านคลอง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก

กลุ่มผู้ผลิตลูกประคบสมุนไพรบ้านคลองเกิดขึ้นจากการรวมตัวของชาวบ้านที่มีความรู้และประสบการณ์ด้านการใช้สมุนไพรเพื่อการดูแลสุขภาพตามวิถีชีวิตท้องถิ่น เดิมทีการทำลูกประคบเป็นกิจกรรมในระดับครัวเรือน ใช้สำหรับบรรเทาอาการปวดเมื่อยและการผ่อนคลายหลังการทำงาน โดยอาศัยสมุนไพรพื้นบ้านที่หาได้ในพื้นที่และการถ่ายทอดองค์ความรู้จากผู้สูงอายุและผู้มีประสบการณ์ในชุมชน เมื่อความต้องการใช้ลูกประคบในชุมชนและพื้นที่ใกล้เคียงเพิ่มขึ้น ประกอบกับแนวโน้มการดูแลสุขภาพด้วยภูมิปัญญาไทยได้รับความนิยมมากขึ้น สมาชิกจึงเริ่มรวมตัวกันเพื่อผลิตในระดับกลุ่มเมื่อปี พ.ศ. 2550 เพื่อเพิ่มกำลังการผลิต แบ่งหน้าที่ และสร้างรายได้เสริมให้ครัวเรือน โดยปัญหาและความต้องการที่พบ ดังนี้

ตารางที่ 1 ปัญหาและความต้องการของกลุ่มผู้ผลิตลูกประคบสมุนไพร ตำบลบ้านคลอง

มิติของปัญหา	ลักษณะปัญหาที่พบ	การสัมภาษณ์ (รหัสผู้ให้ข้อมูล)	นัยสำคัญต่อการพัฒนา
1) คุณภาพสินค้าไม่สม่ำเสมอ	ชิ้นงานต่างกันระหว่างผู้ทำ/ระหว่างล็อต แม้น้ำหนักใกล้เคียงแต่รูปร่างและความประณีตไม่เท่ากัน	“ขนาดลูกไม่กลมเท่ากันแต่น้ำหนักเท่ากัน” (A1)	ทำให้ภาพลักษณ์สินค้าไม่เป็นมาตรฐานและยากต่อการตั้งเกณฑ์คุณภาพร่วม
2) การเก็บรักษาและความเสี่ยงเชื้อรา	อายุการเก็บไม่แน่นอน สะท้อนการควบคุมความชื้น/การทำให้แห้ง/การจัดเก็บยังไม่เป็นระบบ	“บางทีก็เก็บได้นาน บางทีไม่นานก็เป็นรา” (A3)	กระทบความปลอดภัย/ความเชื่อมั่นของผู้บริโภค และเป็นอุปสรรคต่อมาตรฐานที่เน้นความปลอดภัย

ตารางที่ 1 ปัญหาและความต้องการของกลุ่มผู้ผลิตลูกประคบสมุนไพร ตำบลบ้านคลอง (ต่อ)

มิติของปัญหา	ลักษณะปัญหาที่พบ	การสัมภาษณ์ (รหัสผู้ให้ข้อมูล)	นัยสำคัญต่อการพัฒนา
3) กระบวนการผลิต ฟุ้งทักษะ รายบุคคล	ขั้นตอนสำคัญเช่น การผสม ใช้แรงงานมือและประสบการณ์ ทำให้ความสม่ำเสมอขึ้นกับคนทำ	“ตอนผสมก็ใช้มือ ไม่คลุก ให้เข้ากัน” (A3)	ทำซ้ำให้เหมือนเดิม ได้ยาก หากไม่มีขั้นตอนมาตรฐาน และจุดตรวจคุณภาพ
4) ข้อจำกัดด้าน สถานที่/ สุขลักษณะ	พื้นที่ผลิตจำกัด ขยับขยายยาก ต้องอาศัยพื้นที่บ้านสมาชิก ส่งผลให้การจัดโซนสุขลักษณะทำได้ จำกัด	“ขยับขยายได้ยาก ต้องหา บ้านใครแทน” (A4)	ความพร้อมด้านสุขลักษณะ สถานที่ผลิตและการจัดการ ความเสี่ยงการปนเปื้อน
5) ข้อจำกัด ด้านการตลาด และรายได้	รายได้คงที่ ขายเป็นล็อต/ฟุ้งพา คนกลางในกลุ่ม และช่องทาง จำหน่ายยังไม่ต่อเนื่อง	“หัวหน้าเค้าเอาไปขาย ได้เท่าเดิมเพราะขาย เป็นล็อต ๆ” (A2)	สะท้อนโครงสร้างการตลาดที่ยัง ไม่กระจายบทบาท/ขาดระบบ ตลาด ทำให้โดยยากจะมีสินค้า
6) การขายตาม ออเดอร์และ โอกาสออก ตลาดจำกัด	การผลิตตามสั่งหรือทำเผื่อ แต่ยังไม่มียระบบวางแผนสต็อก และออกงานขายไม่บ่อย เพราะกำลังคนจำกัด	“ขายตามออเดอร์ ทำเผื่อ ไว้” (A6) และ “ไม่ได้ไป บ่อยเพราะไม่มีใครว่างไป” (K3)	ทำให้โอกาสขยายตลาด และการจัดการอายุสินค้า/ ล็อตสินค้าไม่เป็นระบบ
7) ช่องทางฝากขาย ไม่สำเร็จ	เคยฝากขายแต่ยอดไม่ดี สะท้อน ปัญหาการเลือกช่องทาง และการสื่อสารจุดเด่นสินค้า	“ฝากขาย ก็ได้ไม่ดี” (K1)	การตลาดต้องพัฒนา ด้วยการสื่อสารคุณค่า คู่กับคุณภาพ/มาตรฐาน

เมื่อพิจารณา ความต้องการ ของกลุ่ม ผลวิจัยชี้ว่ากลุ่มไม่ได้ต้องการเพียงการปรับปรุงหรือทำบรรจุภัณฑ์ใหม่ เท่านั้น แต่ต้องการระบบที่ทำให้การผลิตมีความสม่ำเสมอ ตรวจสอบได้ และรองรับการยกระดับมาตรฐาน นอกจากนี้ ยังสะท้อนความต้องการในเชิงปฏิบัติที่ชัดเจนขึ้น ได้แก่ ต้องการพัฒนาจากสมุนไพรสด เป็นสมุนไพรแห้งเพื่อเพิ่มอายุ การเก็บและต้องการปรับอัตราส่วนผสมสมุนไพรให้สม่ำเสมอ สร้างเอกลักษณ์สูตรบ้านคลอง ต้องการความรู้ด้านสุขภาพ การทำสถานที่ผลิตให้ผ่านเกณฑ์มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน และคำแนะนำในการเตรียมเอกสารขอมาตรฐาน รวมถึง ความต้องการด้านบรรจุภัณฑ์และฉลากที่ถูกต้องเป็นมาตรฐานและสะท้อนอัตลักษณ์ชุมชน และการขยายตลาด

2. แนวทางพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนของกลุ่มผู้ผลิตลูกประคบสมุนไพร ตำบลบ้านคลอง อำเภอเมือง จังหวัด พิษณุโลก ตามมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน

กระบวนการพัฒนากลุ่มผู้ผลิตลูกประคบสมุนไพร ตำบลบ้านคลอง 4 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1: การบริหารจัดการปัจจัยนำเข้า (Input) เน้นเตรียมความพร้อมของกลุ่มและทรัพยากรในชุมชนให้ เพียงพอต่อการยกระดับมาตรฐาน โดยจัดบทบาทหน้าที่ภายในกลุ่มให้ชัด (เช่น ประธาน เภรณูญิก ฝ่ายผลิต ฝ่ายควบคุม คุณภาพ ฝ่ายคลังวัตถุดิบและผลิตภัณฑ์ ใช้วัตถุดิบสมุนไพรท้องถิ่นเพื่อลดต้นทุนและสร้างรายได้หมุนเวียนในพื้นที่ เช่น ไพล ขมิ้นชัน ผิวมะกรูด ใบมะขาม พร้อมต่อยอดนวัตกรรมวัตถุดิบเพื่อเพิ่มสมรรถนะสินค้า เช่น หินลาวาช่วยกักเก็บ ความร้อน และข้าวสารช่วยกระจายความร้อน รองรับแนวทางพัฒนาสู่ลูกประคบแห้ง ไมโครเวฟ เพื่อแก้ปัญหาเก็บรักษา และเพิ่มความสะดวกในการใช้

ระยะที่ 2: การพัฒนากระบวนการผลิตแบบมีส่วนร่วม (Process) ยกระดับการผลิตร่วมกับภาคีเครือข่าย เช่น มหาวิทยาลัยหรือผู้เชี่ยวชาญ ผ่านการถ่ายทอดเทคโนโลยีการแปรรูปสมุนไพรและการควบคุมคุณภาพ ปรับปรุงสถานที่ ผลิตให้ถูกสุขลักษณะและสอดคล้องเกณฑ์มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน เช่น จัดการน้ำ ความสะอาด ลดสิ่งปนเปื้อน พัฒนา

กระบวนการผลิตจากลูกประคบสดเป็นลูกประคบแห้งโดยควบคุมความชื้นให้อยู่ในช่วงร้อยละ 7-14 เพื่อลดเชื้อรา และร่วมกันวางแผนแก้ข้อจำกัดด้านสถานที่ผลิตและการตลาด รวมถึงจัดฝึกอบรมเชิงเทคนิคและการออกแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ให้กลุ่มทำได้

ระยะที่ 3: การสร้างผลผลิตและนวัตกรรม (Output) มุ่งสร้างผลิตภัณฑ์ที่ตอบโจทย์ตลาดสมัยใหม่ มีความโดดเด่นขึ้นจากการต่อยอดรูปแบบให้ตอบโจทย์ผู้ใช้สมัยใหม่ เช่น การพัฒนาลูกประคบแห้งที่รองรับการอุ่นไมโครเวฟ โดยการนำสมุนไพรอบไล่ความชื้น และนำหินลาวา ข้าวสารและธัญพืช ใส่เพื่อเป็นวัสดุกักเก็บความร้อนเพื่อให้สามารถใช้งานต่อครั้งได้นานขึ้น และการออกแบบผลิตภัณฑ์เฉพาะการใช้งาน เช่น ผ้าพันคอลูกประคบ และถุงประคบป่า สำหรับกลุ่มวัยทำงานที่มีอาการออฟฟิศซินโดรม รวมถึงถุงประคบที่อ่อนนุ่มเพื่อบรรเทาอาการปวดประจำเดือน อีกทั้งบรรจุภัณฑ์ภายนอกเลือกใช้ผ้าทอมือเพื่อเพิ่มความสวยงามและสะท้อนอัตลักษณ์ท้องถิ่น พร้อมปรับปรุงฉลากให้ครบถ้วนตามเกณฑ์มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน เช่น ชื่อผลิตภัณฑ์ ส่วนประกอบ วิธีใช้ ข้อแนะนำการเก็บรักษา และคำเตือนด้านความปลอดภัย เพื่อสร้างความเชื่อมั่นแก่ผู้ซื้อ และสรุปเป็นชุดคู่มือหรือบทเรียนเพื่อใช้เป็นแนวทางปฏิบัติของกลุ่มต่อไป

ระยะที่ 4: การสร้างผลิตภาพและความยั่งยืน (Outcome) สร้างความยั่งยืนด้วยการเชื่อมเครือข่ายตลาดและภาคี เช่นเทศบาลตำบลบ้านคลอง ศูนย์ OTOP โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านคลอง เพื่อเพิ่มช่องทางจำหน่ายและการสนับสนุน จัดระบบการกระจายรายได้ ทรัพยากรอย่างเป็นธรรม ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น คือกลุ่มบริหารจัดการได้เองมากขึ้น ลดการรอคำสั่งซื้อจากรัฐ รายได้เสริมและคุณภาพชีวิตของสมาชิก โดยเฉพาะผู้สูงอายุดีขึ้น เกิดองค์ความรู้ถ่ายทอดสู่คนรุ่นหลัง และผลิตภัณฑ์มีศักยภาพแข่งขันในตลาดที่กว้างขึ้นอย่างต่อเนื่อง

ตารางที่ 2 รูปแบบการพัฒนากลุ่มและผลิตภัณฑ์ลูกประคบบ้านคลอง เพื่อยกระดับสู่มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน

ขั้นตอนกระบวนการ	เป้าหมาย	พัฒนากลุ่ม (ระบบ/มาตรฐาน)	พัฒนาผลิตภัณฑ์ (นวัตกรรม/เทคนิค)	ผลผลิต	ผลลัพธ์
Input	สร้างฐานความพร้อม	จัดบทบาทด้านการผลิต/คุณภาพ-เอกสาร/คลัง, เตรียมพื้นที่ให้ถูกสุขลักษณะ, รวบรวมเกณฑ์ มผช.	คัดสมุนไพรมคุณภาพ, วางแนวทางการผลิตแห้ง/ไมโครเวฟ, เตรียมวัสดุเสริม (หินลาวา/ข้าวสาร)	โครงสร้างทีม, รายการวัตถุดิบ/แหล่งจัดหา, รายการอุปกรณ์, ผังโซน, กรอบเกณฑ์	พร้อมพัฒนาระบบและทดลองผลิตลดพึ่งบุคคล
Process	จัดระบบให้ทำซ้ำ/คุมคุณภาพ	ทำแผนปฏิบัติงาน สูตรการผลิต แบบบันทึกคุณภาพการผลิต, เอกสารการผลิต, จัดโซนลดปนเปื้อน	ล้าง คัด บด ผสม, ทำแห้ง/ควบคุมความชื้น, ปรับสูตรให้เหมาะสมไมโครเวฟ, ใช้เครื่องมือช่วยบางขั้นตอน	คู่มือการผลิต การปฏิบัติงานที่ใช้จริง, แบบบันทึกคุมคุณภาพ, หลักฐานสุขลักษณะ	คุณภาพนิ่งขึ้น ตรวจสอบได้ พร้อมประเมิน
Output	ได้ผลผลิตตรวจสอบได้	เอกสารมาตรฐานการผลิตล็อตครบ, ระบบเอกสารเชื่อม วัตถุดิบผลิต คุณภาพ ระบบคลัง	ลูกประคบแห้งไมโครเวฟ; ผลิตภัณฑ์เฉพาะการใช้ (ผ้าพันคอ/ถุงป่า/ที่อ่อนนุ่ม)	สินค้าติดฉลากครบ, แพ้ก้อัตลักษณ์ (ผ้าทอ), ชุดเอกสารพร้อมตรวจ	สินค้าใหม่พร้อมขาย มีระบบรองรับมาตรฐาน
Outcome	สร้างความยั่งยืน	บทบาทชัด ถ่ายทอดงานได้, ความพร้อมมผช. สูงขึ้น	ความน่าเชื่อถือเพิ่ม ใช้ง่าย ขยายตลาด	ช่องทางขายเพิ่ม (ออนไลน์/OTOP); คู่มือถ่ายทอดรุ่นต่อไป	รายได้เพิ่ม ชิดแข่งขันเพิ่ม กลุ่มเข้มแข็ง

การยกระดับสู่มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน (มผช.) ต้องดำเนินการพัฒนาคุณภาพและผลิตภัณฑ์อย่างบูรณาการ และเป็นลำดับขั้น โดยเริ่มจากการจัดเตรียมความพร้อมของปัจจัยนำเข้า (Input) ทั้งด้านโครงสร้างการบริหาร บทบาทหน้าที่ พื้นที่ผลิต สุขลักษณะ และกรอบข้อกำหนดมาตรฐาน ควบคู่กับการวางฐานนวัตกรรมสินค้า เช่น การคัดสมุนไพรรักษาคุณภาพและแนวทางลูกประคบแห้งไมโครเวฟ จากนั้นจึงเข้าสู่การจัดระบบกระบวนการ (Process) ให้สามารถทำซ้ำและควบคุมได้ตามมาตรฐานกลุ่ม คุ้มมีการปฏิบัติงาน จุดควบคุมคุณภาพ ระบบเอกสารการผลิต รวมถึงการพัฒนากระบวนการผลิตเชิงเทคนิคเพื่อให้ได้คุณภาพสม่ำเสมอ เมื่อดำเนินการต่อเนื่องจึงเกิดผลผลิต (Output) ที่เป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ทั้งด้านระบบมาตรฐานและด้านผลิตภัณฑ์พร้อมฉลากปลอบรรจุภัณฑ์สะท้อนอัตลักษณ์ ส่งผลให้เกิดผลลัพธ์ (Outcome) ระยะกลางและยาวคือคุณภาพเสถียร สามารถตรวจสอบย้อนกลับได้ มีความพร้อมเข้าสู่ตามมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนเพิ่มขึ้น ความน่าเชื่อถือสูงขึ้นจนขยายตลาดได้ และกลุ่มมีสมรรถนะองค์การเข้มแข็งสามารถถ่ายทอดองค์ความรู้และยกระดับรายได้ได้อย่างยั่งยืน

อภิปรายผล

ผลจากการศึกษาปัญหาและความต้องการของกลุ่มผู้ผลิตลูกประคบสมุนไพรรักษา ตำบลบ้านคลอง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลกพบว่า ปัญหาและความต้องการของกลุ่มบ้านคลองมีลักษณะเป็นปัญหาเชิงระบบที่เชื่อมโยงกันตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำและปลายน้ำ ที่ไม่ได้เกิดเพียงมิติการผลิตหรือมิติการตลาดอย่างเดียวอย่างหนึ่ง แต่เชื่อมโยงกันตั้งแต่การจัดการทรัพยากร การบริหารกลุ่ม ไปจนถึงความสามารถในการแข่งขันของผลิตภัณฑ์ในตลาดสมัยใหม่ แม้กลุ่มมีทุนทางสังคมและทุนภูมิปัญญาในชุมชน แต่ข้อจำกัดด้านการจัดการ กระบวนการผลิต และการเข้าถึงตลาด ทำให้การยกระดับเป็นมาตรฐานและการขยายมูลค่าทางเศรษฐกิจเกิดได้ไม่เต็มศักยภาพ แนวโน้มดังกล่าวสอดคล้องกับการศึกษาของศรวัสส์ สมสวัสดิ์ และคณะ (2568) ที่ศึกษาแนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนอย่างยั่งยืนกลุ่มแปรรูปข้าวและผลไม้จังหวัดน่าน ที่สะท้อนว่าวิสาหกิจชุมชนมักมีทุนทางทรัพยากรและภูมิปัญญาเป็นฐาน แต่ยังคงพัฒนาองค์ประกอบเชิงการจัดการและกลยุทธ์ให้เข้มแข็งเพื่อความยั่งยืนความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชน มักขึ้นกับการจัดการทรัพยากร การบริหารกลุ่ม และการปรับตัวต่อบริบทเชิงพื้นที่และเศรษฐกิจร่วมสมัย

ในมิติการยกระดับสู่มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน (มผช.) ความต้องการเร่งด่วนของกลุ่มสะท้อนอยู่ที่ความพร้อมเชิงระบบคุณภาพ เช่น สุขลักษณะพื้นที่ผลิต เอกสารกำกับ การกำหนดขั้นตอนปฏิบัติงาน และการควบคุมความสม่ำเสมอของผลิตภัณฑ์ สอดคล้องกับงานของอรุณ ชาญชัยเชาว์วิวัฒน์ และคณะ (2562) ที่ศึกษามาตรฐานผลิตภัณฑ์อาหารชุมชนซึ่งเป็นฐานของความน่าเชื่อถือและการตรวจประเมินตามกรอบการรับรองมาตรฐาน เพราะมาตรฐานไม่ได้ทำหน้าที่เป็นเอกสารกำกับ แต่เป็นกลไกกำกับให้กระบวนการผลิตปลอดภัย ตรวจสอบได้ และลดความเสี่ยงการปนเปื้อนงานวิชาการด้านมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนและการกำกับกระบวนการผลิตอาหารชุมชนชี้ว่าการจัดการวัตถุดิบ อุปกรณ์สถานที่ผลิตอย่างเป็นระบบเป็นฐานของการสร้างความเชื่อมั่นและเพิ่มโอกาสจำหน่ายและเป็นเงื่อนไขสำคัญต่อการยกระดับมาตรฐาน

ด้านปลายน้ำ ปัญหาและความต้องการสำคัญของกลุ่มคือ การสื่อสารคุณค่าของผลิตภัณฑ์ชุมชน ผ่านบรรจุภัณฑ์ฉลาก และตราสัญลักษณ์ เพื่อเพิ่มการยอมรับในตลาดเพราะแม้กลุ่มมีศักยภาพด้านผลิตภัณฑ์ แต่เมื่อขาดทักษะการใช้สื่อออนไลน์ เนื้อหา หรือตราสินค้าจะทำให้ผลิตภัณฑ์ไม่สามารถแปลงเป็นมูลค่าในตลาดได้เต็มที่ สอดคล้องกับงานวิจัยเชิงปฏิบัติการของณัฐพัชร์ วรพงศ์พัชร์ (2567) ในการพัฒนาการจัดการตลาดดิจิทัล กลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มอาชีพทรงคนอง ตำบลทรงคนอง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม ที่ชี้ให้เห็นว่าการพัฒนาสื่อสังคมออนไลน์และการจัดการตลาดดิจิทัลสัมพันธ์กับความพึงพอใจของผู้บริโภคและการรับรู้ตราสินค้า โดยการพัฒนาบรรจุภัณฑ์และตราสัญลักษณ์ผลิตภัณฑ์ชุมชนที่พบว่าการมีส่วนร่วมของชุมชน ช่วยให้บรรจุภัณฑ์สะท้อนอัตลักษณ์และสร้างความพึงพอใจผู้บริโภคได้สูงและเป็นกลไกสำคัญต่อการขยายโอกาสทางการค้า

ผลจากการศึกษาแนวทางพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนของกลุ่มผู้ผลิตลูกประคบสมุนไพรรักษา ตำบลบ้านคลอง ตามมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน พบว่าแนวทางที่สำคัญคือกระบวนการการเปลี่ยนแปลงจากความรู้ฝังลึก (Tacit Knowledge) สู่ความรู้ชัด

แจ้ง (Explicit Knowledge) ในผลิตภัณฑ์ชุมชนถือเป็นการสร้างสะพานเชื่อมระหว่างภูมิปัญญาที่มองไม่เห็นกับมาตรฐานที่ตรวจสอบได้ โดยการแปลงทักษะและความชำนาญเฉพาะตัวของปราชญ์ชาวบ้านให้กลายเป็นคู่มือปฏิบัติงาน และระบบบันทึกหลักฐานช่วยลดข้อจำกัดในการพึ่งพาตัวบุคคลซึ่งมีความเสี่ยงหลักขององค์กรชุมชน และสร้างคุณลักษณะการผลิตที่สามารถทำซ้ำได้ และตรวจสอบย้อนกลับได้อย่างเป็นระบบ การเปลี่ยนผ่านนี้เป็นกลไกสำคัญในการยกระดับองค์กรจากวิถีการผลิตแบบดั้งเดิมสู่การเป็นองค์กรฐานความรู้ที่พร้อมต่อการรับรองมาตรฐานสากล ส่งผลให้ผลิตภัณฑ์มีทุนความน่าเชื่อถือโดยแนวทางที่เหมาะสมกับกลุ่มบ้านคลองมีลักษณะเป็นการพัฒนาเชิงระบบแบบมีส่วนร่วม โดยเริ่มจากการทำความเข้าใจบริบทจริงและข้อจำกัด ร่วมกันออกแบบกิจกรรมให้สมาชิก ร่วมคิด ร่วมทำและร่วมประเมินเพื่อให้เกิดความเป็นเจ้าของกระบวนการ งานด้านการพัฒนาการตลาดดิจิทัลซึ่งมีส่วนร่วมของวิสาหกิจชุมชนสะท้อนว่ากระบวนการพัฒนาที่ให้ชุมชนมีส่วนร่วม เพิ่มโอกาสการนำไปใช้จริงและเกิดผลลัพธ์เชิงปฏิบัติการ มีกลไกสำคัญของรูปแบบการพัฒนาคือการทำให้กระบวนการผลิตสามารถทำซ้ำ และควบคุมได้ ผ่านการจัดทำข้อกำหนดเพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติ มีกระบวนการดังนี้

Input (ปัจจัยนำเข้า) ผลการศึกษาชี้ว่ารูปแบบการพัฒนากลุ่มผู้ผลิตลูกประคบสมุนไพร ตำบลบ้านคลอง เริ่มต้นได้อย่างมีพลังเมื่อมีทุนตั้งต้นครบทั้งเชิงทรัพยากรและเชิงสถาบัน ได้แก่ (1) สมุนไพรท้องถิ่นและแหล่งวัตถุดิบที่เข้าถึงได้ (2) ทุนมนุษย์และภูมิปัญญาการทำลูกประคบ (3) เครื่องมือและพื้นที่ผลิตที่สามารถยกระดับสู่ลักษณะได้ และ (4) เครือข่ายสนับสนุนจากหน่วยงานภาคีในพื้นที่ ซึ่งทำหน้าที่เป็นทุนทางสังคม ที่ช่วยลดต้นทุนการเรียนรู้และเพิ่มความชอบธรรมของการพัฒนาเชิงมาตรฐาน ประเด็นนี้สอดคล้องกับงานกรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชนของสุพาดา สิริกุตตา (2566) ได้ศึกษากลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลไม้บ้านยาวิ จังหวัดเพชรบูรณ์ที่พบว่า การพัฒนาที่ยั่งยืนต้องอาศัยการจัดการทรัพยากร การลงทุนเครื่องมือ เทคโนโลยี การพัฒนาบรรจุภัณฑ์ และการยกระดับมาตรฐานควบคู่กัน เพื่อให้กลุ่มพัฒนาได้ทั้งด้านผลิต การตลาด และการจัดการภายในอย่างเป็นระบบ

Process (กระบวนการ) ถือเป็นหัวใจของรูปแบบ คือการทำให้การทำงานของกลุ่มเป็นกระบวนการที่ทำซ้ำได้ และควบคุมได้ เป็นการเปลี่ยนแปลงจาก Tacit Knowledge ภูมิปัญญาดั้งเดิม สู่ Explicit Knowledge ผ่านกิจกรรมแบบมีส่วนร่วม เช่น การร่วมกันออกแบบขั้นตอนผลิต มาตรฐานกลุ่ม การฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ การทดลองผลิตตามสูตรเดียวกัน การจัดจุดควบคุมคุณภาพและการทดลองตลาด ซึ่งสอดคล้องกับ Suwanmaneepong et al. (2024) ที่ศึกษากลุ่มวิสาหกิจ 5 แห่ง โดยงานวิจัยที่ชี้ว่า การพัฒนาห่วงโซ่คุณค่าของกิจการชุมชนแบบมีส่วนร่วมช่วยให้ชุมชนจัดการความท้าทายตั้งแต่ภาคการผลิตไปสู่ตลาดได้ครอบคลุมขึ้นและเพิ่มศักยภาพการยกระดับในระดับกระบวนการ การแปลงทุนตั้งต้นให้เป็นระบบปฏิบัติงาน การพึ่งพาทักษะรายบุคคลมากกว่าขั้นตอนมาตรฐานจะทำให้คุณภาพผันผวนและยากต่อการขยายตลาด ประเด็นนี้สอดคล้องกับงานวิภาพร องคนุสรณ์ และเฉลิมรัช ประเสริฐสังข์ (2565) ในการศึกษาวิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านกองนาง อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคายที่เสนอแนวทางให้วิสาหกิจชุมชนเข้าสู่มาตรฐานด้วยการประเมินกระบวนการผลิตและออกแบบแนวทางปรับปรุงเชิงระบบ การออกแบบกิจกรรมปรับปรุงเพื่อให้เข้าเกณฑ์มาตรฐานอย่างเป็นขั้นตอน

Output (ผลผลิต) ผลผลิตที่เป็นรูปธรรมของรูปแบบการพัฒนารวมถึงผลผลิตเชิงระบบ เช่น เอกสารมาตรฐานแนวปฏิบัติ บันทึกการผลิตและการควบคุมคุณภาพ ตลอดจนบรรจุภัณฑ์ ตราสินค้า ฉลาก ที่ทำหน้าที่สื่อสารคุณค่าและอัตลักษณ์ชุมชน เป็นกลไกสำคัญต่อการรับรู้คุณภาพของผู้บริโภค สอดคล้องกับงานวิจัยของ อภิภาภัทร์ วสันต์สกุล และ เมทยา อิมเอิบ (2568) ในการศึกษาการพัฒนาบรรจุภัณฑ์และตราสัญลักษณ์ผลิตภัณฑ์เพื่อเชื่อมโยงการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนตำบลทรัพย์ไพลย์ อำเภอเอราวัณ จังหวัดเลย ที่พบว่าการพัฒนาบรรจุภัณฑ์และตราสัญลักษณ์โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมให้ผลิตภัณฑ์สะท้อนอัตลักษณ์และได้รับการประเมินคุณภาพ ความพึงพอใจในระดับสูง และสอดคล้องกับงานที่ใช้วิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เพื่อพัฒนารูปแบบบรรจุภัณฑ์สินค้าชุมชนจนได้รูปแบบที่เหมาะสมกับตลาดและบริบทผู้ผลิต

Outcome (ผลลัพธ์) ผลลัพธ์ปลายทางของการพัฒนาคือมีสินค้าใหม่ และขยายไปสู่ความน่าเชื่อถือเชิงสถาบัน และโอกาสทางการตลาดที่เพิ่มขึ้น เมื่อกลุ่มมีระบบผลิตและหลักฐานกำกับที่ตรวจสอบได้ จะเพิ่มความพร้อมต่อการยกระดับสู่มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน (มผช.) และส่งเสริมความเข้มแข็งของกลุ่ม สอดคล้องกับธนภูมิ เครื่องทิพย์ (2563) ได้อธิบายถึง

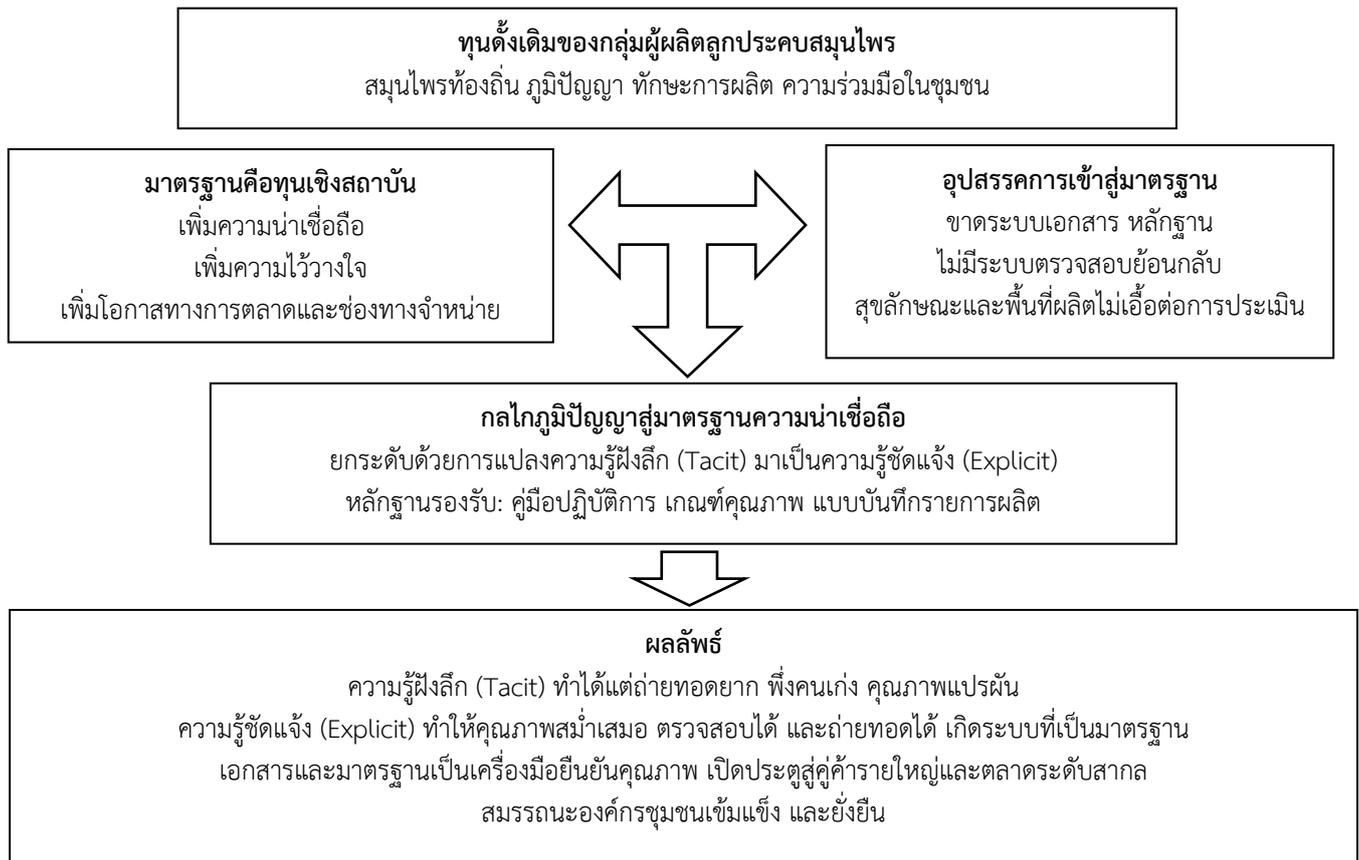
มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนว่าเป็นความเชื่อมั่นและมีผลลัพธ์ด้านการยกระดับคุณภาพผลิตภัณฑ์โดยได้อธิบายความเชื่อมั่นต่อเครื่องหมาย ที่เป็นการได้รับหรือการพัฒนาเครื่องหมายมาตรฐาน ทำหน้าที่เป็นสัญญาณคุณภาพและสัมพันธ์กับการยกระดับความสามารถแข่งขันของผลิตภัณฑ์ชุมชน ขณะเดียวกันการเข้าถึงกรอบมาตรฐานที่ประกาศใช้อย่างเป็นทางการช่วยให้กลุ่มแปลงข้อกำหนดเป็นแนวปฏิบัติภายในได้ชัดเจนขึ้น และสะสมความพร้อมเชิงระบบเพื่อรองรับการตรวจประเมิน

ดังนั้น รูปแบบการพัฒนาแบบครบวงจรที่เชื่อมระบบการผลิต ระบบคุณภาพ ระบบตลาด และอัตลักษณ์อย่างมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นกลไกหลักและใช้มาตรฐานเป็นกรอบเพื่อยกระดับความน่าเชื่อถือ การพัฒนาผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์ที่ทำร่วมกันกับชุมชนจะสามารถเพิ่มรายได้และพัฒนากลุ่ม ชุมชนอย่างยั่งยืนต่อไป

องค์ความรู้ใหม่

แนวคิดมาตรฐานในการยกระดับสู่มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน ทำหน้าที่เป็นทุนความน่าเชื่อถือ ที่สามารถแปลงเป็นโอกาสทางเศรษฐกิจได้จริง เมื่อกลุ่มมีคู่มือในการปฏิบัติ ระบบควบคุมคุณภาพ เอกสารบันทึกคุณภาพ และฉลากครบถ้วน จะช่วยลดความเสี่ยงของผู้ซื้อ เพิ่มความมั่นใจของผู้บริโภค และเอื้อให้เข้าสู่ช่องทางจำหน่ายที่ต้องการความน่าเชื่อถือสูงขึ้น จึงทำให้มาตรฐานกลายเป็นทรัพยากรเชิงสถาบันที่เพิ่มมูลค่าและความสามารถในการแข่งขันของสินค้าชุมชน มากกว่าจะเป็นต้นทุนเชิงธุรการ

ขณะเดียวกัน ข้อค้นพบเชิงโครงสร้างชี้ว่า อุปสรรคของการยกระดับไม่ได้อยู่ที่การขาดวัตถุดิบหรือทักษะดั้งเดิม แต่เกิดจากช่องว่างเชิงระบบงาน ได้แก่ การไม่มีเอกสารกำกับ การขาดรหัสล็อตและการตรวจสอบคุณภาพ สุขลักษณะการจัดโซนพื้นที่ผลิตที่ไม่พร้อม และการพึ่งพาความชำนาญเฉพาะบุคคล ทำให้คุณภาพแปรผันและแก้ปัญหาย้อนกลับได้ยาก ดังนั้น การพัฒนาอย่างยั่งยืนจึงต้องเดินบนกรอบคิดจากภูมิปัญญาสู่หลักฐาน โดยการเปลี่ยนความรู้จาก Tacit Knowledge ที่เป็ความรู้งึ่งลึกในตัวบุคคลไปสู่ Explicit Knowledge ที่ตรวจสอบได้ผ่านคู่มือ เกณฑ์คุณภาพ แบบบันทึก และหลักฐาน สุขลักษณะ เพื่อให้ถ่ายทอดได้ รักษามาตรฐานได้ต่อเนื่องสามารถทำซ้ำได้ และเชื่อมการพัฒนาผลิตภัณฑ์เข้ากับการเสริมสมรรถนะองค์กรชุมชน

ภาพที่ 2 กลไกทุนภูมิปัญญาสู่ทุนเชิงสถาบัน

สรุปผลการวิจัย

ปัญหาและความต้องการของกลุ่มมีลักษณะเป็นปัญหาเชิงระบบที่เชื่อมโยงตั้งแต่ต้นน้ำถึงปลายน้ำ โดยประเด็นสำคัญคือความพร้อมด้านสถานที่ผลิตและสุขลักษณะ ความสม่ำเสมอของสูตรและกระบวนการผลิต การควบคุมคุณภาพ การจัดทำเอกสารและหลักฐานที่ตรวจสอบได้ รวมถึงการพัฒนาฉลาก บรรจุภัณฑ์และสมรรถนะด้านการสื่อสารการตลาด เพื่อสร้างความน่าเชื่อถือ กลุ่มมีทุนทรัพยากรสมุนไพรและภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานแต่ระบบงานเป็นอุปสรรคต่อการยกระดับสู่มาตรฐานและการขยายตลาด

แนวทางที่เหมาะสมคือ การพัฒนาแบบมีส่วนร่วมและพัฒนาเชิงระบบโดยมุ่งเสริมสมรรถนะองค์กรชุมชนควบคู่กับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้ตอบโจทย์ตลาดสมัยใหม่ ผ่านการกำหนดบทบาทหน้าที่และการบริหารจัดการภายในที่ชัดเจน การจัดทำมาตรฐานและขั้นตอนปฏิบัติงาน การตั้งจุดควบคุมคุณภาพและการบันทึกการผลิตเพื่อรองรับการตรวจสอบ โดยมีการปรับปรุงสุขลักษณะและการจัดโซนพื้นที่ผลิตเพื่อลดความเสี่ยงการปนเปื้อน รวมทั้งการพัฒนาฉลาก และบรรจุภัณฑ์ให้สอดคล้องกับข้อกำหนดมาตรฐานและสะท้อนอัตลักษณ์ชุมชน ส่งผลให้กลุ่มมีความพร้อมในการตรวจประเมินเพิ่มความน่าเชื่อถือ และยกระดับศักยภาพการเข้าถึงช่องทางตลาดได้มากขึ้น

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 สำนักงานมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม (สมอ.)และเทศบาลตำบลบ้านคลอง ควรกำหนดมาตรการสนับสนุนแบบบูรณาการเชิงระบบ เพื่อยกระดับกลุ่มผู้ผลิตลูกประคบสมุนไพร ตำบลบ้านคลองสู่มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน (มผช.) โดยจัดให้มีกลไกที่เชื่อมโยงเชิงเทคนิคร่วมกับสถาบันการศึกษาและหน่วยงานสาธารณสุข เพื่อเสริมสมรรถนะด้านการจัดทำขั้นตอนปฏิบัติงานมาตรฐาน การควบคุมคุณภาพ และการจัดเก็บหลักฐานการผลิตที่ตรวจสอบได้ ทั้งนี้ควรกำหนดรอบการติดตามประเมินผลอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้การพัฒนามีความต่อเนื่องและลดการพึ่งพาการอบรมแบบครั้งคราว

1.2 ในเชิงโครงสร้าง ควรสนับสนุนทรัพยากรและงบประมาณเพื่อยกระดับ สภาพแวดล้อมการผลิตและสุขลักษณะ เช่น การจัดโซนพื้นที่ผลิต การบรรจุ การเก็บวัตถุดิบ การจัดการความสะอาดและการป้องกันการปนเปื้อน รวมถึงการพัฒนาฉลากและบรรจุภัณฑ์ให้สอดคล้องกับข้อกำหนดมาตรฐานและการสื่อสารความน่าเชื่อถือ ควบคู่กับการเชื่อมโยงเครือข่ายตลาดแบบผสมผสาน เพื่อเพิ่มศักยภาพการเข้าถึงผู้บริโภคและสร้างความยั่งยืนเชิงเศรษฐกิจของวิสาหกิจชุมชน

2. ข้อเสนอแนะด้านการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 งานวิจัยครั้งต่อไปควรออกแบบการศึกษาเชิงประเมินผล (evaluation research) แบบก่อน-หลังหรือกึ่งทดลอง เพื่อยืนยันผลสัมฤทธิ์ของการยกระดับมาตรฐานอย่างเป็นรูปธรรม โดยกำหนดตัวชี้วัดเชิงประจักษ์ ได้แก่ ความสม่ำเสมอของคุณภาพผลิตภัณฑ์ อัตราการเกิดข้อร้องเรียน ต้นทุนต่อหน่วย รายได้ของสมาชิก และระดับความพร้อมต่อการตรวจประเมิน ทั้งนี้การเก็บข้อมูลแบบผสมผสาน จะช่วยให้เห็นทั้งผลเชิงปริมาณและกลไกเชิงกระบวนการที่ทำให้การพัฒนาสำเร็จหรือล้มเหลว

2.2 ควรศึกษาต่อยอดด้านพฤติกรรมผู้บริโภคและการรับรู้คุณค่าต่อฉลาก บรรจุภัณฑ์ และเครื่องหมายมาตรฐาน ตลอดจนการทดลองนวัตกรรมผลิตภัณฑ์ เช่น การควบคุมความชื้น วัสดุที่เก็บความร้อน และรูปแบบเฉพาะจุดพร้อมการทดสอบอายุการเก็บรักษาและความปลอดภัย เพื่อเพิ่มความสามารถในการแข่งขันของผลิตภัณฑ์ชุมชน โดยผลการวิจัย จะช่วยสนับสนุนการตัดสินใจเชิงนโยบายและการจัดลำดับความสำคัญของการลงทุนพัฒนาได้อย่างมีหลักฐานรองรับมากขึ้น

เอกสารอ้างอิง

จุฬารัตน์ แวดล้อม. (2567). การพัฒนารูปแบบการให้บริการประคบสมุนไพรเพื่อลดอาการปวดหลังส่วนล่างในหญิงตั้งครรภ์แรก ที่มีอายุครรภ์ไตรมาสที่ 3. *วารสารอนามัยสิ่งแวดล้อมและสุขภาพชุมชน*, 9(6), 569-578.

ชนิกานต์ กุมมาร, ชลธิชา ป่าเมืองมูล, ขจรศักดิ์ วงศ์วิราช และ อัจฉรา เมฆสุวรรณ. (2567). ผู้ประกอบการในจังหวัดลำปาง: การตลาดออนไลน์และสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ที่ได้รับการรับรองคุณภาพผลิตภัณฑ์ชุมชน. *Lanna Academic Journal of Social Science*, 1(1), 66-73.

ณัฐพัชร์ วรพงศ์พัชร์. (2567). การปฏิบัติการวิจัยอย่างมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาการจัดการตลาดดิจิทัล กลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มอาชีพทรงคนอง พริกแกงศรีวคนอง ตำบลทรงคนอง อำเภอสามปราชญ์ จังหวัดนครปฐม. *วารสารวิทยาการจัดการและการบัญชี*, 3(1), 65-86.

ธนภูมิ เครื่องทิพย์. (2563). *มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน (มผช.) : ความเชื่อมั่นและผลลัพธ์ด้านการยกระดับคุณภาพผลิตภัณฑ์*. (รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย).

พรรณี พิมพ์โพธิ์, เทอดเกียรติ แก้วพวง และ ปิยะพงษ์ ยงเพชร. (2565). การพัฒนาตลาดสินค้าสมุนไพรแปรรูปประเภทน้ำมันนวดสปาชนิดดิจิทัลผ่านรูปแบบตลาดออนไลน์ ด้วยกระบวนการแบบมีส่วนร่วมของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเครื่องหอม จังหวัดสระแก้ว. *RMUTL Journal of Socially Engaged Scholarship*, 6(2), 75-85.

- ภิรมภณ มณีธร, ศิริจันทร์ เชื้อสุวรรณ, พชรินทร์ อุดมจรัสเดช, วรภรณ์ นามวงศ์, รัชนี เสาร์แก้ว, ภูริวัจน์ ชีคำ, และ ครองจิต วรณวงศ์. (2568). การพัฒนาความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชนอย่างยั่งยืนด้วยวิถีคิดแบบผู้ประกอบการ. *วารสารวิทยาการจัดการและการสื่อสาร*, 4(1), 95-122.
- อเมริกา พลังเดช และ ปารีชาติ ช้วนรักธรรม. (2568). การจัดการผลิตภัณฑ์วิสาหกิจชุมชนสินค้าเกษตรและแปรรูป บ้านสามแยก ตำบลลำโพง อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี. *วารสารศิลปศาสตร์ราชชมงคลพระนคร*, 5(1), 66-79.
- วิภาพร องคนุสรณ์ และ เณลิมาธิ ประเสริฐสังข์. (2565). การพัฒนาแนวทางในการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนเข้าสู่มาตรฐานการผลิตอาหารที่ดี กรณีศึกษา: วิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านกองนาง อำเภอบางบัวทอง. *วารสารอนามัยสิ่งแวดล้อมและสุขภาพชุมชน*, 6(3), 72-80.
- ศรวัสย์ สมสวัสดิ์, ธนโชค ธิเชียว และ เจนนกนธ์ ภาคภูมิ. (2568). แนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษา กลุ่มแปรรูปข้าวและผลไม้บ้าน. *Lanna Academic Journal of Social Science*, 2(2), 1-17.
- สมภพ ระวังทุกข์ และ สุกิจ ชัยมุสิก. (2567). การสร้างนวัตกรรมเพื่อความยั่งยืน: บทบาทของชุมชนในการแก้ไขปัญหาสังคม. *วารสารนวัตกรรมสังคมศาสตร์*, 1(5), 45-54.
- สุพาดา สิริกุตตา. (2566). แนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษา วิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลไม้บ้านยาวิ จังหวัดเพชรบูรณ์. *วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ*, 26(1), 89-104.
- อรุณ ชาญชัยเขาวีวัฒน์, สุวินัย เกิดทับทิม และ สมเกียรติ พรพิสุทธิมาศ. (2562). มาตรฐานผลิตภัณฑ์อาหารชุมชน. *วารสารหน่วยวิจัยวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อมเพื่อการเรียนรู้*, 10(1), 137-149.
- อำภาภัทร์ วสันต์สกุล และ เมทยา อิมเอิบ. (2568). การพัฒนาบรรจุภัณฑ์และตราสัญลักษณ์ผลิตภัณฑ์ เพื่อเชื่อมโยงการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนตำบลทรัพย์ไพวัลย์ อำเภอรอแวง จังหวัดเลย. *วารสารการบริหาร การจัดการ และการพัฒนาที่ยั่งยืน*, 3(3), 1274-1284.
- Suwanmaneepong, S., Llonas, C., Kerdsriserm, C., Khernkhan, J., Sabaijai, P. E., Samanakupt, T., Kaewtaphan, P., Chourwong, P., Mankeb, P., & Dana, L.-P. (2024). Participatory value chain development. Insights from community-based enterprise in rural Thailand. *International Journal of Agricultural Sustainability*, 22(1), 2371703.